Norges institusjon for
menneskerettigheter

Riksadvokaten
postmottak.riks@riksadvokaten.no

Vår referanse: 2022/50
Dato: 04/03/2022

Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker i lys av Riksadvokatens rapport av 14. februar 2022

1. Innledning

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har som hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivning, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. Vi skal bidra til å styrke gjennomføringen av menneskerettighetene, særlig ved å gi råd og fremme anbefalinger til Stortinget, regjeringen, Sametinget og andre. Med dette er det blant annet NIMs oppgave å komme med innspill som kan styrke den nasjonale gjennomføringen av menneskerettighetene.

Riksadvokaten sendte den 9. april 2021 ut et brev om påtalemyndighetens legalitetskontroll med tvangsmiddelbruk i narkotikasaker.[1] I brevet ble det gjort noen avklaringer hva gjelder tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, særlig i saker som kun omhandler bruk av narkotika. Senere ble det gjennomført undersøkelser av praksis i politidistriktene forut for utsendelsen av brevet. Riksadvokaten publiserte en rapport om tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker den 14. februar 2022.[2] I løpet av tre uker forut for Riksadvokatens brev av 9. april 2021, ble det ifølge rapporten funnet flere tilfeller av tvangsmiddelbruk som var besluttet uten tilstrekkelig personell kompetanse, uten at lovens vilkår var oppfylt, eller som var uforholdsmessige. Dette betyr at det kan ha funnet sted flere tilfeller av tvangsmiddelbruk i strid med Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8.

Tvangsmidler som blodprøve, urinprøve, ransaking eller gjennomgang av mobiltelefon, vil alle utgjøre inngrep i retten til privatliv, hjem eller korrespondanse etter EMK artikkel 8. Bestemmelsen skal særlig verne mot vilkårlige inngrep fra myndighetene. Grunnloven § 102 inneholder et tilsvarende vern om privatliv, hjem og korrespondanse, og et

[1] Brevet er tilgjengelig her: https://www.riksadvokaten.no/document/patalemyndighetens-legalitetskontroll-med-tvangsmiddelbruk/

[2] Rapporten er tilgjengelig her: https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2022/02/Nasj-rapport-tvangsmiddelbruk-i-mindre-alv-narkotikasaker.pdf

særskilt vern mot husransakelser. I tillegg inneholder EMK artikkel 3 et forbud mot umenneskelig og nedverdigende behandling, noe som også følger av Grunnloven § 93.

I norsk rett reguleres ransaking av straffeprosesslovens kapittel 15, mens kroppslig undersøkelse reguleres av straffeprosessloven § 157. Felles for inngrepshjemlene er at de stiller krav til mistanke, et relevant etterforskingsformål, samt regler om personell kompetanse, altså hvem som kan beslutte bruk av tvangsmiddelet. I tillegg gjelder en generell forholdsmessighetsbegrensning i straffeprosessloven § 170 a.

Riksadvokatens brev av 9. april 2021 inneholdt noen overordnede utgangspunkter om de menneskerettslige rammene for tvangsmiddelbruk, men ingen inngående gjennomgang. I sin rapport av 14. februar 2022, har Riksadvokaten varslet at det vil foretas en ny gjennomgang av praksis i løpet av året. I lys av dette ønsker NIM å klargjøre noen utgangspunkter for tvangsmiddelbruk etter EMK.

Dette brevet er ikke ment som noen uttømmende oversikt, men som en kortfattet gjennomgang av noen utvalgte spørsmål som vi håper kan være til nytte i det videre arbeidet.

2. Menneskerettslige utgangspunkter

At bruk av tvangsmidler innebærer et inngrep i EMK artikkel 8 nr. 1 gjør at de etter artikkel 8 nr. 2 må ha hjemmel i lov, ha et legitimt formål og være nødvendig i et demokratisk samfunn for å være rettmessige. Mangler på ett eller flere av disse punktene medfører at det er tale om en krenkelse av EMK artikkel 8.

Det gjelder også krav om lovhjemmel og krav om forholdsmessighet etter Grunnloven §§ 102 og § 113. Om rekkevidden av hjemmelskravet har Høyesterett bygget på følgende:

> «For å gi en slik hjemmel som Grunnloven og menneskerettskonvensjonene krever, holder det ikke at loven er formelt sett i orden, og at den etter alminnelige tolkningsprinsipper gir grunnlag for lagringen. Det gjelder også kvalitative krav: Loven må være tilgjengelig og så presis som forholdene tillater.»[3]

I det følgende gir vi et kort overblikk over disse vilkårene, før vi omtaler noen mer spesifikke typetilfeller nedenfor. Vi tar utgangspunkt i praksis knyttet til EMK artikkel 8.

Når det gjelder kravet om hjemmel i lov, innebærer dette for det første at lovens vilkår for anvendelse av det aktuelle tvangsmiddelet må være oppfylt. Videre må hjemmelen være klar, forutberegnelig og tilstrekkelig tilgjengelig.[4] Hjemmelen må også inneholde avgrensninger av offentlige myndigheters skjønnsmessige kompetanse, og

[3] Rt. 2014 s. 1105 avsnitt 15.

[4] Silver and Others v. Storbritannia (5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75), avsnitt 87.

klarhetskravet gjelder også denne typen skjønnsmessige vilkår. Videre må nasjonal rett tilby tilstrekkelige sikkerhetsmekanismer mot vilkårlige inngrep. Sistnevnte kan også få betydning i forholdsmessighetsvurderingen, noe vi kommer tilbake til nedenfor.

Et inngangsvilkår for bruk av tvangsmidler er at det må foreligge mistanke om et straffbart forhold. Riksadvokatens rapport konkluderer med at dette kravet i hovedsak er oppfylt.[5] Det er likevel eksempler på tilfeller der dette ikke er oppfylt. Om ikke kravet om skjellig grunn til mistanke er oppfylt, vil bruken av tvangsmiddelet være ulovlig, se eksempelvis Rt. 2006 s. 582. Det samme gjelder der andre av lovens vilkår ikke er oppfylt. I slike tilfeller vil bruken av tvangsmiddelet utgjøre en krenkelse av EMK artikkel 8, fordi kravet om hjemmel i lov ikke er innfridd.

Inngrepet må videre forfølge et legitimt formål. Bekjempelse av kriminalitet er et legitimt formål etter konvensjonen, og vilkåret i seg selv byr sjelden på problemer.

Et inngrep må også være nødvendig i et demokratisk samfunn. Det må foreligge et presserende samfunnsmessig behov for det aktuelle inngrepet. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) vurderer særlig hvorvidt inngrepet, i lys av alle sakens omstendigheter, hadde en relevant og tilstrekkelig begrunnelse, og om det var forholdsmessig hensett til formålet det skulle ivareta.[6] Staten har også en viss skjønnsmargin, som kan variere ut fra blant annet arten inngrep det er tale om.

Som ledd i forholdsmessighetsvurderingen har EMD i en rekke saker om tvangsmidler vektlagt om det er tilstrekkelige sikkerhetsmekanismer på plass. Dette gjelder særlig ved bruk av hastekompetanse, altså når polititjenestepersoner selv gjennomfører tvangsmiddelet uten rettslig kjennelse, jf. nedenfor under pkt. 4.

3. Noen særlige menneskerettslige spørsmål

3.1. Kroppslige undersøkelser

Tvungne kroppslige undersøkelser som blod- eller urinprøve er et inngrep i den kroppslige integritet. Kroppslig undersøkelse reguleres av straffeprosessloven § 157, og krever at det er skjellig grunn til mistanke om en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff. Som hovedregel skal kroppslig undersøkelse foretas etter kjennelse fra retten, jf. § 157 tredje ledd. Dersom formålet med undersøkelsen ellers kan forspilles, kan likevel slik undersøkelse besluttes etter ordre fra påtalemyndigheten, jf. fjerde ledd. Straffeprosessloven gir ikke beslutningshjemmel for polititjenestemenn som ikke tilhører påtalemyndigheten, men dette finnes i visse andre lover, f.eks. i vegtrafikkloven § 22 a.

[5] Riksadvokatens rapport s. 53.

[6] Se f.eks. Z v. Finland (22009/93) avsnitt 94.

EMD har uttalt at kroppslig undersøkelse for å avdekke kriminalitet i seg selv ikke er inkompatibelt med EMK artikkel 8, eksempelvis i forbindelse med mistanke om ruskjøring.[7] EMD har også akseptert urinprøvetesting i andre tilfeller slik som av ansatte på atomkraftverk eller passasjerskip, av sikkerhetsmessige hensyn.[8] Selv om ikke EMD så langt vi kjenner til har tatt direkte stilling til kroppslig undersøkelse for å avdekke rusbruk alene, antas det at formålet i seg selv ikke vil være problematisk.

Hva gjelder kravet om forholdsmessighet, har Riksadvokaten understreket at det ikke vil være forholdsmessig å gjennomføre kroppslige undersøkelser for å avdekke rusbruk alene.[9] Dette harmonerer med at kun bruk av narkotika i høyden er et bøteforhold. Etter NIMs syn må det derfor vurderes hvorvidt det forelå tilstrekkelig lovgrunnlag for kroppslige undersøkelser foretatt på dette grunnlaget. Dersom det norske forholdsmessighetskravet etter straffeprosessloven § 170 a ikke er oppfylt, taler dette etter vårt syn for at vilkårene for inngrepet ikke var oppfylt, og at det derfor ikke forelå tilstrekkelig lovgrunnlag. Dette kan også gjelde tilfeller der kroppslig prøve alene er besluttet av polititjenestemenn, ettersom straffeprosessloven ikke gir hjemmel for dette.

Vi kjenner ikke til praksis fra EMD om forholdsmessighetskravet for rene brukssaker. EMD har imidlertid uttalt at kroppslige undersøkelser for å innhente bevis i straffesaker må være «*convincingly justified on the facts of a particular case*», og at «*the particularly intrusive nature*» av slike inngrep krever «*strict scrutiny of all the surrounding circumstances*». I denne vurderingen må den eventuelle straffbare handlingens alvorlighetsgrad særlig vektlegges.[10]

Det er også et krav at undersøkelsen gjennomføres skånsomt. Bruk av brekningsmiddel eller kateter kan eksempelvis kunne komme i konflikt med forbudet mot umenneskelig og nedverdigende behandling etter EMK artikkel 3.[11]

Etter NIMs oppfatning er det tvilsomt om et inngrep vil anses rettmessig etter forholdsmessighetskravet i EMK dersom det ikke anses forholdsmessig etter et lands interne regler.

Riksadvokatens gjennomgang viser at 121 personer har blitt utsatt for en kroppslig undersøkelse ved mistanke om rusbruk i løpet av de tre ukene rapporten gjelder, selv om dette altså skal anses som et uforholdsmessig inngrep etter intern rett. Etter NIMs

[7] X v. Nederland (8239/78).

[8] Se Wretlund v. Sverige (46210/99) og Madsen v. Danmark (58341/00).

[9] Se Riksadvokatens brev av 9. april 2021, s. 8 og 9. Dette gjelder imidlertid ikke særlige kontrollregimer rettet mot rusmiddelbruk som er etablert på ulike områder, f.eks. i veitrafikken.

[10] Se Jalloh v. Tyskland (storkammersak, 54810/00), avsnitt 70 og 71.

[11] Se Jalloh v. Tyskland og R.S. v. Ungarn (65290/14).

syn kan det overfor disse foreligge en krenkelse av EMK artikkel 8 fordi lovskravet ikke er oppfylt, og etter omstendighetene også forholdsmessighetskravet.

3.2. Gjennomgang av mobiltelefon

Gjennomgang av mobiltelefon er også et inngrep i EMK artikkel 8, og omfattes både av vernet om privatliv og korrespondanse. Selv om det ikke fremgår av ordlyden, legges det her til grunn at gjennomgang av mobiltelefon omfattes av straffeprosessloven § 192.[12] I henhold til Riksadvokatens gjennomgang, må det som et minimum kreves mistanke om et straffbart forhold som kan *oppklares* ved gjennomgang av mobiltelefon, for at lovens vilkår skal være oppfylt. Som rapporten viser, fantes det mange tilfeller som bare gjaldt bruk, eller besittelse av mindre mengde narkotika til egen bruk. Disse tilfellene måtte anses som oppklart, men ledet likevel til gjennomgang av mobiltelefon.

Dersom det har forekommet gjennomgang av mobiltelefon uten relevant etterforskingsformål, vil gjennomgangen kunne utgjøre et urettmessig inngrep i EMK artikkel 8 som følge av at lovkravet ikke er oppfylt. Det kan også spørres om gjennomgang av mobiltelefon er et forholdsmessig inngrep, jf. straffeprosessloven § 170 a, dersom det ikke er mistanke om forhold som kan oppklares nettopp ved en slik gjennomgang. Også der det foreligger et relevant etterforskingsformål, må forholdsmessighetsbegrensningen hensyntas.

Det fremgår også at det som hovedregel ikke gikk frem av sakens dokumenter hva politiet ønsket å belyse ved å gjennomgå mobiltelefonen. Riksadvokaten peker derfor på at det er behov for større grad av etterprøvbar behandling av slike bevis. NIM vil for sin del peke på at manglende notoritet kan være sentralt ved vurderingen av om lovens materielle vilkår er oppfylt. Manglende opplysninger og dokumentasjon kan i tillegg ha betydning for de menneskerettslige vilkårene som er nevnt over. Manglende opplysninger om formål og fremgangsmåte kan innebære at det ikke kan legges til grunn at inngrepet forfulgte et legitimt formål og var forholdsmessig. Vi vender tilbake til dette under punkt 4.

Et annet spørsmål er bruk av hastekompetanse i slike tilfeller, det vil si der verken påtalejurist eller domstol beslutter gjennomgang av en mobiltelefon som politiet allerede er i besittelse av. EMD har i en sak konstatert krenkelse ved gjennomgang av siktedes PC uten rettskjennelse.[13] I vurderingen ble det særlig vektlagt at datamaskinen allerede var i politiets besittelse, og at det derfor ikke var tilstrekkelig grunngitt hvorfor man ikke kunne avvente rettens kjennelse før gjennomgang. Avgjørelsen viser at EMD vil

[12] Se til sammenligning HR-2018-699-A avsnitt 29, hvor det fremgår at det avgjørende som utgangspunkt må være om den opprinnelige ransakingsbeslutningen gir hjemmel for gjennomgang av databæreren.

[13] Trabajo Rueda v. Spania (32600/12).

kunne kreve at man kan godtgjøre hvorfor det var nødvendig å benytte seg av hastekompetanse, noe vi også kommer tilbake til under punkt 4 nedenfor.

Dersom det kan tenkes at mobiltelefonen inneholder advokatkorrespondanse, gjelder særlige regler. Norge ble nylig felt for brudd på EMK artikkel 8 for gjennomgang av mobiltelefonen til en siktet.[14] Årsaken var mangelfullt regelverk og sikringsmekanismer for gjennomgang av beslag på mobiltelefon som kunne inneholde advokatkorrespondanse.

3.3. Ransakelser

Ransaking av en person, herunder personens klær og eiendeler, utgjør et inngrep i EMK artikkel 8.[15] Dersom et slikt søk skjer på offentlig sted kan det også gjøre tiltaket mer inngripende, fordi det kan medføre ydmykelse.[16] Personransakelse reguleres av straffeloven § 195. Husransakelser reguleres av straffeprosessloven § 192, og utgjør også klart nok et inngrep i EMK artikkel 8.

Hva gjelder *personransakelser*, må lovvilkårene klart nok være oppfylt for at inngrepet skal ha tilstrekkelig hjemmel i lov. Det er klart etter EMDs praksis at også inngrep som søk og beslag må ha en relevant og tilstrekkelig begrunnelse. I forholdsmessighetsvurderingen vil sikkerhetsmekanismer for å forhindre misbruk være sentralt, og domstolen er «*particularly vigilant*» hvor myndighetene har adgang til å gjennomføre slike søk uten en rettslig kjennelse.[17] Som for andre inngrep må lovens vilkår være oppfylt, herunder mistankekravet og kravet om et relevant etterforskingsformål, og det konkrete søket må være forholdsmessig. Som vi kommer tilbake til under pkt. 4, taler dette for at det også må foreligge tilstrekkelig notoritet om beslutningen slik at det kan etterprøves hvorvidt inngrepet var rettmessig.

Etter rettspraksis kan *husransakelse* bare skje når det foreligger mistanke om kriminalitet, og da om straffbare handlinger «*av en viss alvorlighetsgrad*», jf. Rt. 2004 s. 1723. Av dommen følger det også at kjerneområdet for forbudet i Grl. § 102 er «*husundersøkelser som ledd i etterforskning av mulige straffbare forhold, uten at lovens krav til styrken i mistanken og til alvoret i en eventuell straffbar handling eller virksomhet er oppfylt*».

Vernet mot husransakelser er også etter EMK ansett som særlig viktig, fordi det griper dypt inn i privatlivet, og fordi det i slike tilfeller er en særlig risiko for vilkårlig maktbruk fra myndighetenes side. EMD er derfor særlig inngående i prøvingen av om

[14] Saber v. Norge (459/18).

[15] Gillan and Quinton v. Storbritannia (4158/05) avsnitt 63.

[16] Ibid.

[17] Se Ivashchenko v. Russland (61064/10) avsnitt 76 med videre henvisninger.

husransakelser kan forsvares etter EMK artikkel 8, noe vi behandler nærmere nedenfor under pkt. 4.

Det kan i lys av dette spørres om bruk eller besittelse av mindre mengder narkotika etter legemiddelloven utgjør et alvorlig nok forhold til å gjennomføre husransakelser, dersom det ikke foreligger konkret mistanke om salg eller andre mer alvorlige forhold. Uansett antar vi at inngrepets art gjør at forholdsmessighetsbegrensningen ved begge former for ransakelse blir særlig aktuell.

4. Særlig om hastehjemler, notoritet og etterprøvbarhet

EMD er som nevnt særlig intensiv i prøvingen av ransakelser som skjer uten rettens kjennelse. Dette gjelder både husransakelser og andre typer søk i en persons eiendeler, slik som personransakelse.

Hovedregelen etter norsk rett er også at det skal foreligge kjennelse fra retten, mens påtalemyndigheten kan beslutte ransaking dersom det er fare ved opphold. I visse tilfeller kan politiet selv beslutte ransaking. I 65 % av sakene i Riksadvokatens rapport ble ransaking besluttet av tjenestemenn, uten kontakt med jourhavende jurist. Statsadvokatene mente at jourhavende jurist burde vært kontaktet i 20 % av disse. Det er ikke vurdert i hvor mange av tilfellene man burde innhentet rettens kjennelse, selv om dette er hovedregelen. Rapporten skiller i oversikten ikke mellom ransaking av person og ransaking av husrom.

Som Riksadvokaten påpeker i rapporten, samsvarer ikke praksis med lovens system ved at rettslig kjennelse er den klare hovedregel, deretter beslutning fra påtalemyndigheten, og unntaksvis polititjenestemenn selv når det gjelder beslutning om ransaking, jf. straffeprosessloven §§ 197 og 198.

EMD har uttalt at domstolen må være ekstra årvåken når nasjonal lovgivning tillater at påtalemyndigheten utfører ransakelse uten rettskjennelse, og at beskyttelse av enkeltpersoner mot vilkårlige inngrep krever juridisk rammeverk og streng begrensning i slike fullmakter.[18] Domstolen undersøker også de spesielle omstendighetene i hver sak for å vurdere om det konkrete inngrepet var proporsjonalt. Etter vårt syn må vilkår som tillater bruk av hastekompetanse uten rettens eller påtalemyndighetens involvering tolkes i lys av disse utgangspunktene.

Ved hastehjemler som gir politiet myndighet til selv å beslutte tvangsmidler, er det en viktig del av forholdsmessighetsvurderingen hvorvidt beslutningen rammes inn av tilstrekkelige rettssikkerhetsmekanismer. EMD har konstatert krenkelse i flere saker om bruk av hastekompetanse der klager ikke hadde betryggende mulighet til å få rettslig

[18] Varga v. Romania (73957/01) avsnitt 70, Tortladze v. Georgia (42371/08) avsnitt 64.

prøvet lovligheten av gjennomføringen og omfanget av en ransaking.[19] Dette stiller særlige krav til notoritet, slik at det er mulig å etterprøve beslutningen.

I Riksadvokatens rapport pekes det på utfordringer knyttet til notoritet for flere av tvangsmidlene. Etter straffeprosessloven § 199 annet ledd skal det på stedet eller snarest settes opp en rapport om ransaking. Det har ifølge Riksadvokatens rapport tidligere vært ansett som tilstrekkelig å nedtegne negative funn i politioperativ logg, men at dette er innskjerpet senere år. Av rapporten fremgår det videre at det i arbeidshverdagen «*neppe er realistisk å forvente detaljerte redegjørelser for fremgangsmåten under ransakingen, eller en drøftelse av for eksempel hvorvidt det enkelte skritt som ble tatt under ransakingen var forholdsmessig*.»[20]

Etter EMDs praksis må den som har vært utsatt for en ransakelse, særlig der dette ikke er besluttet av retten, ha en enkel og praktisk mulighet til å prøve om inngrepet var rettmessig, helst av en domstol. Prøvingen må være effektiv, og bør kunne prøve om vilkårene formelt var oppfylt, om ransakingen var forholdsmessig, og om gjennomføringen av den var rettmessig. Prøvingen må altså ha realitet, og en rutinemessig godkjennelse i etterkant fra en domstol som ikke har foretatt eller ikke har kunnet foreta en reell vurdering, vil kunne være i strid med kravene til betryggende rettssikkerhetsgarantier.[21]

Kort sagt må man, der det ikke er tid til å avvente rettslig kjennelse i *forkant* av ransakingen, sørge for at notoriteten er tilstrekkelig slik at dette enkelt kan prøves *i etterkant.*

I en nylig avsagt dom fra EMD, som gjaldt ransaking i forbindelse med narkotikakriminalitet, hadde en politietterforskers ransakingsbeslutning ikke inneholdt noen begrunnelse for hvorfor det var behov for en hasteransaking uten forutgående rettslig beslutning. Ransakingsbeslutningen inneholdt kun en generell henvisning til at unnlatt hasteransakelse kunne lede til tap av relevant materiale i etterforskingen. I denne forbindelse uttalte EMD følgende:

> "The Court also observes that, other than the investigator's search order and the search record, no other documents from the investigation file were submitted to the judge carrying out the review. The Court considers that in the absence of such documents, the judge was not in a position to assess either the degree of reasonable suspicion that the authorities had had against the applicant before

[19] Se i tillegg til dommene i note 11, f.eks. Isildak v. Tyrkia (12863/02), Gutsanovi v. Bulgaria (34529/10), og Modestou v. Hellas (51693/13).

[20] Riksadvokatens rapport s. 16.

[21] Gutsanovi v. Bulgaria avsnitt 223.

searching his flat, or the urgency and necessity of carrying out a search without a prior judicial warrant.» [22]

Saken understreker hvordan manglende notoritet i seg selv kan bli problematisk i forholdsmessighetsvurderingen etter EMK artikkel 8. Å nedtegne negative funn i en operativ logg, vil neppe kunne gi tilstrekkelig etterprøvbarhet for den enkelte. Det samme gjelder dersom det ikke nedtegnes og dokumenteres hvorfor ransakingen fant sted, hvorfor det var behov for å benytte hastekompetanse, og hvordan ransakingen ble gjennomført.

NIM deler Riksadvokatens oppfatning av at det bør følges opp hvorvidt politiets praksis for å sikre notoritet er god nok, og også om praksis tilfredsstiller EMDs krav til muligheten til å prøve ransakingen i ettertid.

5. Et effektivt rettsmiddel og veien videre

Rapporten baserer seg på mindre alvorlige narkotikasaker i en treukers periode. Rapporten er ikke ment som en fullstendig granskning, og datautvalget er heller ikke stort nok til at det kan sluttes at dette er et representativt utvalg. Undersøkelsen er også gjennomført i en periode med covid-restriksjoner. Rapporten gir likevel grunn til bekymring for praksis om bruk av tvangsmidler i mindre narkotikasaker i perioden frem til april 2021, også forut for de tre ukene som er undersøkt.

Ut fra Riksadvokatens gjennomgang er det grunn til å tro at et stort antall personer har vært utsatt for urettmessige inngrep. Dette reiser spørsmål om hva som bør gjøres for å bedre situasjonen i fremtiden. Ettersom rapporten handler om hvilke læringspunkter påtalemyndigheten kan trekke av gjennomgangen, drøftes det ikke hvilke konsekvenser urettmessig tvangsmiddelbruk har for enkeltindividene som har vært utsatt for dette, eller hva de som har vært utsatt for urettmessig tvangsmiddelbruk kan foreta seg. NIM antar at vurderinger av dette vil inngå i den nærmere oppfølgingen, men knytter likevel noen merknader også til dette.

Utgangspunktet er som kjent at enhver har krav på et effektivt rettsmiddel ved mulig krenkelse av EMK, jf. EMK artikkel 13. Staten har med dette også en plikt til å reparere menneskerettsbrudd. For urettmessige ransakelser har EMD lagt til grunn at det må finnes en prosedyre hvor man kan få vurdert lovligheten av inngrepet, og eventuelt også kreve erstatning dersom inngrepet var ulovlig beordret eller gjennomført. Dette gjelder særlig der rettens kjennelse ikke er innhentet i forkant. Dette vil sannsynligvis også gjelde for andre typer tvangsmidler.

[22] Kuzminas v. Russland (69810/11), avsnitt 25. Se også avsnitt 23.

Etter NIMs syn kan slik reparasjon være særlig viktig ettersom ulovlig innhentede bevis normalt aksepteres ført i norsk rett og det derfor er sjelden domstolene tar prinsipielt stilling til om tvangsmiddelbruk skjer i tråd med menneskerettslige krav.[23]

Straffeprosesslovens kapittel 30 inneholder muligheter for økonomisk erstatning og oppreisning dersom dette «*fremstår som rimelig*». Etter NIMs syn bør personer som er utsatt for urettmessige tvangsmidler, uavhengig av om det ble gjort positive funn, kunne kreve at et eventuelt konvensjonsbrudd blir fastslått, og etter omstendighetene kreve erstatning i medhold av disse reglene. NIM forutsetter at disse spørsmålene vil være del av den fremtidige gjennomgangen hos Riksadvokaten.

Rapporten viser for øvrig store regionale forskjeller i oppfatningen av hvorvidt jourhavende burde vært kontaktet i saker om ransaking. I Oslo politidistrikt ble det vurdert at ingen av ransakingene burde gått via påtalejurist. I Møre og Romsdal ble derimot dette vurdert å gjelde omkring 70 % av tilfellene. Dette reiser spørsmål om det er store regionale forskjeller i praksis, eller om det heller er oppfatningen av vilkårene for bruk av hastekompetanse som er ulike. Dette illustrerer at det er viktig at politiet innretter seg etter presiseringene av 9. april 2021, og at Riksadvokaten følger situasjonen fremover nøye.

NIM håper at ovennevnte innspill tas i betraktning i det videre arbeidet, slik at politiets praksis ved bruk av tvangsmidler samsvarer med våre menneskerettslige forpliktelser. Vi bistår gjerne ved spørsmål eller ønske om videre oppfølging.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Adele Matheson Mestad	Mathilde Wilhelmsen
Direktør	Rådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.

[23] Se til illustrasjon Rt. 2006 s. 582.